O‘ZBEK TILIDA RAQAMLI TRANSMODALLIK VA “JIMJITLIK GRAMMATIKASI”: MESSENJER MULOQOTIDA PUNKTUATSION NOL, PROSODIK CHO‘ZIQLIK VA EMOJI-AFFIKSLARNING MORFOLOGIK FUNKSIYALARI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Filologiya fakulteti

O’zbek tili va adabiyoti yo’nalishi 2-bosqich 220-guruh talabasi

Qayumova Robiya Nizom qizi

Mengboyeva Baxtiniso Mamatqobilovna

e-mail:qayumovarobiya205@gmail.com

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada hozirgi o‘zbek adabiy tilining an’anaviy og‘zaki va yozma shakllari tutashuvida vujudga kelgan yangi ilmiy muammo — raqamli transmodal nutqning ichki grammatik mexanizmlari sistem-struktur va pragmalingvistik nuqtayi nazardan tadqiq etiladi. Tadqiqotda o‘zbek tilining agglyutinativ tabiati raqamli muhitda qanday qilib yangi morfologik va sintaktik birliklarni generatsiya qilayotgani 2021–2026-yillar oralig‘idagi zamonaviy ilmiy manbalarga tayangan holda, 12 400 ta mikro-dialogik birlikdan iborat empirik korpus asosida isbotlanadi. Xususan, an’anaviy sintaksisda tugallangan fikrni bildiruvchi nuqta (.) belgisining messenjer muloqotida sovuqqonlik va inkor ma’nosini yuklovchi pragmatik marker sifatida semantik inversiyaga uchrashi (“punktuatsion nol” nazariyasi), grafemik geminatsiya (“xoo‘p”, “rahmaaat”) orqali prosodik urg‘uning morfologizatsiyalashuvi hamda o‘zbek so‘z shakli oxiridagi agglyutinativ zanjirga qo‘shiluvchi “emoji-affikslar”ning predikativ modallikni o‘zgartirish funksiyasi aniq misollar va statistik ko‘rsatkichlar yordamida asoslab beriladi.*

Kalit so‘zlar: *hozirgi o‘zbek adabiy tili, raqamli transmodallik, punktuatsion nol, jimjitlik grammatikasi, grafemik geminatsiya, emoji-affikslar, agglyutinatsiya, pragmatik modallik.*

АННОТАЦИЯ: *В данной статье впервые с позиций системно-структурной и прагмалингвистической методологии исследуются внутренние грамматические механизмы нового языкового феномена, сформировавшегося на стыке устной и письменной форм современного узбекского литературного языка — цифровой трансмодальной речи. На основе анализа эмпирического корпуса из 12 400 микродиалогов доказывается, что агглютинативная природа узбекского языка в цифровой среде порождает принципиально новые морфологические и синтаксические единицы. В частности, научно обосновывается семантическая инверсия точки (.) как прагматического маркера отчуждения (теория «пунктуационного нуля»), морфологизация просодической долготы посредством графемной геминации («хоо‘р», «rahmaaat»), а также функционирование «эмодзи-аффиксов», встроенных в правую периферию узбекской словоформы и способных инвертировать истинностное значение предиката без лексического отрицания.*

Ключевые слова*: современный узбекский литературный язык, цифровая трансмодальность, пунктуационный ноль, грамматика молчания, графемная геминация, эмодзи-аффиксы, агглютинация, прагматическая модальность.*

ABSTRACT*: This paper provides a systematic structural and pragmalinguistic investigation into the internal grammatical mechanisms of a novel linguistic phenomenon emerging at the intersection of spoken and written forms of Modern Uzbek Literary Language: digital transmodal discourse. Drawing upon an empirical corpus of 12,400 micro-dialogues, the study demonstrates how the agglutinative architecture of Uzbek generates previously undocumented morphological and syntactic units in instant-messaging environments. Specifically, it establishes the semantic inversion of the period (.) into a pragmatic marker of emotional coldness (the “Punctuational Zero” theory), the morphologization of prosodic length via graphemic gemination (“xoo‘p”, “rahmaaat”), and the*

grammaticalization of "emoji-affixes" occupying the right-edge morphological slot of Uzbek word forms to invert predicate truth-values without lexical negation markers.

***Keywords**: Modern Uzbek literary language, digital transmodality, punctuational zero, grammar of silence, graphemic gemination, emoji-affixes, agglutination, pragmatic modality.*

1. Kirish

An'anaviy o'zbek tilshunosligida adabiy tilning ikki asosiy mavjudlik shakli — og'zaki va yozma nutq shakllari qat'iy chegaralangan holda o'rganib kelingan. Og'zaki nutq ohang, pauza, urg'u, mimika va imo-ishora kabi paralingvistik vositalarga tayansa, yozma nutq imlo me'yorlari, sintaktik to'liqlik va tinish belgilari tizimi (punktuatsiya) orqali mantiqiy aniqlikni ta'minlaydi. Biroq XXI asrning ikkinchi o'n yilligidan boshlab tezkor raqamli kommunikatsiya (Telegram, Instagram, WhatsApp messenjerlari) ta'sirida o'zbek adabiy tili tarkibida uchinchi, mutlaqo o'ziga xos gibrid hodisa — raqamli transmodal nutq shakllandi. Maqolaning asosiy maqsadi — mazkur transmodal muhitda vujudga kelgan mikro-grammatik qonuniyatlarni ochib berishdan iborat.

2. Adabiyotlar tahlili va metodologiya

O'zbek tilshunosligida tilning ichki tizimi va funksional imkoniyatlari H. Ne'matov va R. Rasulovlarning sistem-struktur tilshunoslik konsepsiyasida [1], A. Hojiyevning o'zbek tili morfologiyasi va so'z yasalishi tizimiga oid fundamental ishlarida [2], N. Mahmudovning til madaniyati va nutqning pragmatik ta'sirchanligi haqidagi tadqiqotlarida [3] hamda Sh. Safarovning pragmalingvistika va kognitiv tilshunoslik nazariyalarida [4] chuqur yoritilgan. Xorijiy tilshunoslikda esa D. Kristal (Internet linguistics) [5] va G. Makkallok (Because Internet) [6] raqamli yozishmalardagi norasmiy grammatika hodisalarini ingliz tili materiali asosida tahlil qilgan.

Biroq agglyutinativ tabiatli o'zbek tilida raqamli belgilarning so'z o'zagi va qo'shimchalar zanjiriga qanday integratsiyalashuvi so'nggi yillardagi ilmiy

manbalarda yetarlicha o‘rganilmagan. Metodologik asos sifatida 2024–2026-yillar oralig‘ida to‘plangan 12 400 ta mikro-dialogik birlikdan iborat korpus, oppozitiv metod, morfemik-distributiv tahlil va pragmatik-semantik talqin usullaridan foydalanildi.

3. Natijalar va muhokama

3.1. “Punktuatsion nol” nazariyasi va nuqta belgisining semantik inversiyasi

Klassik o‘zbek punktuatsiyasida nuqta (.) darak gapning tugallanganligini bildiruvchi neytral sintaktik chegara hisoblanadi [7]. Ammo zamonaviy raqamli muloqotda xabarni jo‘natish tugmasi (Enter / Send) sintaktik nuqtaning funksiyasini to‘liq o‘z zimmasiga olgan. Natijada xabar oxirida tinish belgisining qo‘yilmasligi — ya’ni punktuatsion nol (Ø) — zamonaviy o‘zbek raqamli sintaksisida neytral, samimiy va ochiq muloqot normasiga aylangan. Aksincha, qisqa javob oxiriga ataylab qo‘yilgan nuqta (.) o‘zining asl neytralligini yo‘qotib, semantik inversiyaga uchragan va “sovuqqonlik, norozilik yoki passiv-agressiv inkor” ma’nosini ifodalovchi modal-pragmatik morfemaga aylangan.

Sintaktik konstruksiya	**An’anaviy adabiy me’yoradagi ma’nosi**	**Zamonaviy raqamli diskursdagi pragmatik qiymati**	**Funksional maqomi**
“*Mayli*” (Ø-punktuatsion nol)	Tinish belgisi tushirib qoldirilgan xató shak	Neytral rozilik,samimiy tasdiq	Yangi raqamli sintaktik norma
“*Mayli.*”(yakuniy nuqta bilan)	Tugallangan neytral darak gap	Qattiq ranjish,majburiy rozilik,”gap tamom”signali	Pragmatik-modal marker(semantic inversiya)
“Ha”vs “Ha.”	Bir xil tasdiq so’z-gap	“*Ha*”-tabiiy tasdiq;”*Ha.*”zarsa,asabiylik	Oppozitiv modal juftlik
“Tushundim”…”(ko’p nuqta)	Fikrning tugallanmaganligi	Ikki xil ma’no:chuqur o’ychanlik yoki yashirin shubha	Kognitiv-prosodik pauza

Korpus so‘rovnomasi natijalariga ko‘ra, respondentlarning 87,4 foizi yaqin kishisidan kelgan “Xo‘p.” yoki “Yaxshi.” (nuqtali) xabarini “mendan xafa bo‘libdi” tarzida dekodlashini tasdiqlagan.

3.2. Grafemik geminatsiya: prosodik cho‘ziqlikning morfologizatsiyasi

O‘zbek tili fonetikasida unli va undoshlarning cho‘zilishi (geminatsiya) emotsional-ekspressivlikka xizmat qiladi [1]. Raqamli yozuvda esa til egalari og‘zaki nutqdagi ohang cho‘ziqligini kompensatsiya qilish uchun grafemik reduplikatsiya (harflarni takrorlash) usulidan foydalanadilar. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, harflar faqat urg‘uli bo‘g‘in markazida takrorlanadi:

“Bormisaaan?” — so‘roq yuklamasi rasmiyligini yumshatib, sog‘inch va yaqinlik modal ma’nosini qo‘shadi.

“Judaaa zo‘rrr bo‘ldi!” — sifat darajasini orttiruvchi analitik kuchaytiruv vositasi vazifasini o‘taydi.

3.3. Agglyutinativ zanjirda “emoji-affikslar” va predikativ inversiya

O‘zbek tili — klassik agglyutinativ til bo‘lib, unda so‘z shakli qat’iy iyerarxik tartibda quriladi: \text{O‘zak} + \text{So‘z yasovchi} + \text{Lug‘aviy shakl} + \text{Sintaktik shakl} + \text{Yuklama}. Raqamli transmodal nutqda ushbu zanjirning eng o‘ng chekkasiga yangi element — emoji-affiks qo‘shilgan. Emojilar predikatning tasdiq/inkor qiymatini o‘zgartiradi (antifrazis funksiyasi): “Albatta, hamma vazifani bajarib qo‘ydim 🙃” = “Aslida hech narsa bajarmadim”.

3.4. “Jimjitlik grammatikasi” va paralingvistik sintaksis

Messenjer muloqotida sukut, "yozmoqda..." (typing...) indikatorining yonib-o‘chishi va bir harfli vokativ-modal replikalar (“A?”, “Hm”) alohida “jimjitlik grammatikasi”ni tashkil etadi. Bu holat badiiy adabiyotdagi muallif remorkasining raqamli ekvivalentidir.

3.5. Korpus materiallarining empirik-statistik tahlili va 15 ta mikro-dialogik birlikning lingvistik dekodlanishi

2024–2026-yillar davomida to‘plangan 12 400 ta raqamli birlikning tahlili quyidagi statistik natijalarni berdi:

/r	**Mikro-grammatik hodisa turi**	**Korpusdagi uchrash ulushi(12400 birlikdan)**	**Respondentlarning bir xil ma’noda dekodlash darajasi**	**Asosiy grammatik-pragmatik vazifasi**
.	**Punktuatsion nol**(Ø)(tinish belgisiz yakun)	41,25 %(5109 birlik)	94,6%	Neytral samimiyat,ochiq muloqot ohangi
.	**Emoji-affiksatsiya** (o’ng chekka piktogrammasi)	26,8 %(3323 birlik)	89,1%	Modal yuklama va tasdiq/inkor inversiyasi
.	**Grafemik geminatsiya**(urg’uli unli/undosh cho’zilishi)	16,5 %(2046 birlik)	91,3%	Prosodik intonatsiya va sifat darajasini orttirish
.	**Semantik inversiyali nuqta(.)**	9,3%(1153birlik)	87,4%	Sovuqqonlik ,ranjish,suhbatni keskin uzish
.	**Jimjitlik grammatikasi**(*yoz moqda*…pauzasi	6,2%(769birlik)	83,8%	Kognitiv ikkilanish,kinoya yoki passiv norozilik

15 ta tipik mikro-dialogik birlik tahlili:

1. — Uchrashamizmi? — Xo‘p. (Nuqta orqali majburiy/sovuq rozilik ifodalanishi).

2. — Xafamisan? — Yo‘q (Ø) vs — Yo‘q. (Punktuatsion nol samimiy inkor, nuqtali shakl esa "ha, xafaman" ma'nosini berishi).

3. — Tushunarli... (Prosodik sukut cho‘ziqligi va ishonchsizlik).

4. — Boraman / Albatta (Sintaktik parsellyatsiya orqali fikrni alohida urg‘u bilan yuborish).

5. — Qachon kelasaaan? (Unli geminatsiyasi orqali erkalash va yaqinlik

modal ma'nosi).

6. — Juda zo‘rrr! (Sonor undosh geminatsiyasi orqali morfologik intensivator vazifasi).

7. — Assalomu alaykuuum! (Salomlashuvda ko‘tarinki intonatsiyaning grafik aks etishi).

8.Rostdaaanmi?! (Urg‘uli bo‘g‘in unlisida cho‘ziqlik hosil bo‘lishi).

9. — Imtihonga tayyor emasman 💀 (Dramatik-ironik emoji-affiks).

10. — Hamma gaplaring to‘g‘ri 🙃 (Antifrazis funksiyasi orqali inkor ma'nosini berish).

11. — Muborak bo‘lsin ✨🌸 (Tilak maylidagi fe'ldan keyin tabassum mimikasini grammatikalashtirish).

12. — Uxlamadingmi 👀 (Sinchkovlik va hazilomuz nazorat modal ma'nosi).

13. — [Yozmoqda...] — Yaxshi (Ichki tahrirlangan kommunikativ tiyilish).

14. — A? (Diqqatni jamlash vokativi yoki hayrat/e'tiroz yuklamasi).

15. — [Xabar o‘qildi, lekin javob yo‘q] (Nol-javob — eng kuchli pragmatik norozilik akti).

4. Xulosa

1. Hozirgi o‘zbek adabiy tili raqamli muhitda o‘zining ichki agglyutinativ va fonetik qonuniyatlarini saqlagan holda raqamli transmodal grammatikani shakllantirmoqda.

2. Punktuatsion nol (Ø) neytral me’yorga aylangan bo‘lsa, nuqta (.) semantik inversiyaga uchrab, salbiy-modal ko‘rsatkich maqomini olgan.

3. Emoji-affikslar predikatning modal va tasdiq-inkor qiymatini boshqaruvchi yangi paralingvistik qatlam sifatida yuzaga chiqqan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. Ne’matov H., Rasulov R. O‘zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 1995. — 128 b.

2. Hojiyev A. O‘zbek tili morfologiyasi, morfemikasi va so‘z yasalishining nazariy masalalari. — Toshkent: Fan, 2010. — 256 b.

3. Mahmudov N. Til tilsimi tadqiqi. — Toshkent: Mumtoz so‘z, 2017. — 176 b.

4. Safarov Sh. Pragmalingvistika. — Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008. — 318 b.

5. Crystal D. Internet Linguistics: A Student Guide. — London & New York: Routledge, 2011. — 192 p.

6. McCulloch G. Because Internet: Understanding the New Rules of Language. — New York: Riverhead Books, 2019. — 327 p.

7. Rahmatullayev Sh. Hozirgi adabiy o‘zbek tili. — Toshkent: Universitet, 2006. — 464 b.